

בדרך למטה

גרמניה אחרי הרץ-4*

:: גלעד נתן

* הרץ-4 הוא השם שניתן לחבילת הרפורמות שערכה ממשלת שרדר בחוקי הרווחה ובזכאות לקבלת דמי אבטלה. הרץ היה יו"ר הועדה שהמליצה לממשלה על הרפורמות הדרושות במדיניות הרווחה.

בדומה לישראל, גם גרמניה הפכה מגן עדן סוציאלי לגן עדן למשקיעים. העובדה שממשלת השמאל-מרכז החלה בתהליך וממשלת אחדות המשיכה אותו גרמה לשתי תופעות נוספות: ירידה מתמשכת במספר המצביעים... ועליה בכוחן של מפלגות השוליים

הכלכלה השלישית בגודלה בעולם מתנערת ממיתון ממושך. 15 השנים שלאחר איחוד גרמניה התאפיינו באבטלה גבוהה וצמיחה נמוכה, אולם מאז עלייתה לשלטון של אנגלה מרקל בשנת 2005, התמונה השתנתה: האבטלה החלה יורדת והצמיחה כבר אינה שלילית או מוגבלת לשברירי האחוזה הראשון. גרמניה מודל 2007 היא כלכלה מתעוררת, האבטלה הגרמנית ירדה לראשונה מזה שנים מתחת לקו עשרת האחוזים וחמשת המיליונים. לראשונה מאז שנת 1969 שולטת בגרמניה ממשלת אחדות הנהיית מרוב בבית העליון ובבית התחתון ואשר יכולה להניע רפורמות כלכליות מתבקשות בקלות יתרה. לכאורה, איפוא, מהווה היום גרמניה סיפור הצלחה.

'לכאורה' היא מילת מפתח בתיאור ההצלחה הגרמנית, שכן מאחורי נתוני הצמיחה המרשימים במונחים אירופאים והירידה באבטלה מסתתרים גם הרחבת הפערים החברתיים, חוב לאומי עצום המעיק על כלכלת המדינה (למרות שנים של הפרטות ומכירת נכסי המדינה שנועדו לכאורה לצמצם את החוב הלאומי באמצעות הזרמת כסף מהיר), הקלות מס נדיבות לתאגידים, למעסיקים ולבעלי הון, עלייה במספר העניים והילדים העניים, ירידה בשיעור הילודה וגזירות כלכליות שונות הפוגעות בעיקר בחמשת העשירונים התחתונים.

מורשת שרדר

כידוע, תמורות ושינויים כלכליים אינם מתרחשים בן לילה. כל התופעות העומדות מאחורי התעוררותו של המשק הגרמני לא הופיעו ביום השבעתה של מרקל לקנצלרית הראשונה בתולדות גרמניה. היא נהנית מפירות המדיניות שנקטה ממשלת השמאל-מרכז, בראשות גרהארד שרדר, שקדמה לה. בדומה לגזירות נתניהו, גם הרפורמה בחוקי הרווחה ומדיניות הורדת המיסים של ממשלת שרדר היו למנוע הצמיחה של העשירונים העליונים. מפתיע לראות עד כמה הרפורמות דומות - הקלות מס ומיסוי נמוך על חברות

ובעלי הון, מול קיצוץ בקצבאות והעלאת גיל הפנסיה ל-67 לאדם העובד. בדומה לישראל, גם גרמניה הפכה מגן עדן סוציאלי לגן עדן למשקיעים. העובדה שממשלת השמאל-מרכז החלה בתהליך וממשלת אחדות המשיכה אותו גרמה לשתי תופעות נוספות: ירידה מתמשכת במספר המצביעים (שיעור ההצבעה בבחירות האחרונות הגיע לשפל של 60%), ועליה בכוחן של מפלגות השוליים - המפלגות הניארו-נאציות החלו להתקרב לאחוזי החסימה, ואילו מצד שמאל של המפה חזרה לכמה מפלגת השמאל של הסוציאליזם הדמוקרטי וזכתה ל-10% מהקולות, למרות החרם שהטילו עליה התקשורת והפוליטיקאים משאר קצוות המפה הפוליטית.

בשנת 2007, לראשונה מאז שנת 2000, ירדה האבטלה אל מתחת לרף עשרת האחוזים. ממשלת מרקל מבליטה נתון זה, שהוא אכן הנתון העיקרי שמעניין את הבוחר הגרמני, ואולם להצלחה יש מחיר, שעליו פחות מדברים: יותר ויותר גרמנים פשוט אינם יכולים להתקיים מדמי האבטלה ונאלצים לעבוד בכל עבודה ותמורת כל שכר. במדינה שבה שכר המינימום אינו מעוגן בחוק, ושבה השכר, בענפים מסוימים, יכול להגיע ל-2.14 יורו לשעה בלבד, המציאות החדשה אינה מובילה ליציאה ממעגל העוני אלא דווקא להיווצרותה של שכבת עובדים עניים. אין זה מפליא שלנוכח הקשחת התנאים לקבלת דמי אבטלה, גם בגרמניה הופיעו פתאום עמותות שמחלקות מזון ובגדים לזקקים. גם העלאת גיל הפרישה ל-67 אינה תורמת לסיכוי למצוא מקום עבודה מסודר אלא רק מאריכה בשנתיים את ההמתנה למקום עבודה. במקביל לפגיעה בזכויות המובטלים, העלתה המדינה את ההשתתפות העצמית בכיטוחי הבריאות וצמצמה את היקף השירותים המסובסדים. כמובן שלעשירונים העליונים כמה עשרות יורו בשנה אינם מהווים הוצאה גדולה, אבל מי שאינו אמיד מרגיש היטב בכיסו את הוצאות הבריאות הגדולות.

שתי הממשלות הגרמניות האחרונות קיצצו בהוצאה הציבורית כדי להקטין את החוב החיצוני של המדינה, אלא שבמקביל ממשלת שרדר הורידה את מיסי החברות ואת מס ההכנסה ובכך פגעה ביכולת המדינה לגייס כספים לכיסוי החוב הלאומי. המס היחיד שהועלה בגרמניה בכדי להגדיל את הכנסות הממשלה הוא המע"מ, שעלה השנה מ-16% ל-19%. המע"מ הוא, כידוע, מס גרסיבי, והגדלתו במקביל לקריאות מימין לקיצוץ מס ההכנסה ומס החברות, הם עדות נוספת להתפוררות הסולידריות בחברה הגרמנית.

ואולם בין שתי המדינות קיימים הבדלים חשובים. בגרמניה ישנם עדיין שמאל ושמאל-מרכז חזקים: באופוזיציה מהווים מפלגת השמאל והירוקים כ-20% מהפרלמנט ונאבקים כנגד חיסול מדינת הרווחה. גם השותפה הקואליציונית הזוטררה בממשלת האחדות, מפלגת השמאל-מרכז (SPD), נכונה אמנם לפשרות כואבות במהותה של מדינת הרווחה, ואולם, בשונה מחדלונה של מפלגת העבודה הישראלית, היא מנהלת מאבק עיקש כנגד קיצוצים שונים ולמען הגדלת ההוצאה הציבורית. אפילו מפלגת השמרנית של מרקל (CDU) לא תעזי לעולם לפגוע ברווחה, בבריאות ובחינוך באופן זהה לדרכם של נתניהו וירשיו שכן היא עדיין מחויבת במידת מה לשיטת הקפיטליזם הסוציאלי מבית מדרשו של מייסדה, קונרד אדנהאואר. כיום, אגב, עומדת ממשלת האחדות הגרמנית על פרשת דרכים: מפלגת ה-SPD דוגלת בהפסקת הפחתות המיסים, בקביעת שכר מינימום של לפחות 6 יורו (33 ש"ח) לשעה, קביעת חוק חינוך חינם מגיל שנתיים והגדלת ההשקעה בגני ילדים במטרה לעודד ילודה; ואילו מפלגת ה-CDU דוגלת בהמשך הפחתת המיסים ובקביעת שיעור מס הכנסה אחיד של 25%, בהפחתת מס המעסיקים ובביטול מס הירושה.

מדינת הרווחה הגרמנית מושרשת עמוק במבנה החברתי והפוליטי של גרמניה – הן בחוקה המבטיחה הגנה על האינטרסים הכלכליים של המדינה ואורחיה, והן בספר החוקים הסוציאלי המבטיח זכויות שניתן אמנם לקצץ בהיקפן אך לא לבטלן. האיגודים המקצועיים סובלים מנסיגה בכוחם אולם הם מהווים עדיין כלי פוליטי ממדרגה ראשונה במאבק על זכויות עובדים. המע"מ אמנם עלה, אך בגרמניה ישנן דרגות שונות של המס ומוצרי המזון, התרופות ומוצרי יסוד נוספים נותרו במסגרת שיעור המס הנמוך. ניתן לומר כי מה שנתפס בגרמניה כרפורמות כואבות, נראה מישראל כמעט כגן עדן סוציאליסטי.

גרמניה מצויה כיום בתקופה קשה. שביתת הנשק המעמדית של הקפיטליזם הסוציאלי שאיפשרה את שגשוגו של המעמד הבינוני ואת הנחות היחסית של העוני בגרמניה, הופרה בידי בעלי ההון. הצמיחה בגרמניה היום מזכירה את הפריחה הכלכלית המדומה ברפובליקת ויימאר בשנים 1925-1929, יותר מאשר את הנס הכלכלי של שנות החמישים והשישים. כל עזווע קטן בשוק העולמי יחשוף את הפערים המעמדיים ההולכים וגדלים בגרמניה, ובעיקר את חולשתה של צמיחה ניאו-ליברלית המוכוונת רק להתעשרותם של בעלי ההון.

תחום נוסף שמעודד את הצמיחה בגרמניה הוא הקיצוץ המתמיד בזכויות העובד והארכת שעות העבודה. הגלובליזציה היא, כידוע, נשק בידי בעלי ההון והתאגידים הגדולים שיכולים תמיד להעביר את מפעליהם למדינות שבהן אפשר לשלם פחות על עבודה ולזהם יותר את הסביבה. לאור זאת, ארגוני העובדים בתעשייה הגרמנית הכבדה נתונים מזה מספר שנים לאיום פשוט אך יעיל: אם לא יסכימו לויתור על תוספות לשכר, להארכת שעות העבודה ללא עלייה במשכורת ולקיצוץ בתנאי הרווחה – הם מסתכנים בסגירת המפעלים ובהעברתם למדינות שבהן כח העבודה זול יותר. התוצאה היא תהליך איטי של התרוששות עובדי הצווארון הכחול והחלשותם של ארגוני העובדים שאינם יכולים להתמודד עם איום זה. שתי הממשלות האחרונות לא התערבו עד כה בתהליך זה. מבחינתן התשובה העיקרית היא המשך הורדת המיסוי על החברות כדי להשאירן במדינה. מדיניות זו מעשירה את בעלי ההון, ומדרדרת בהדרגה את העובדים במקומות עבודה מסודרים ומאורגנים לעוני.

מאחורי ההצלחה מסתתרים נתונים קשים נוספים. הקיטוב המעמדי בחברה הגרמנית הולך ומחריף – כל גרמני שמיני הוא מיליונר, אך גם כל גרמני שביעי נמצא מתחת לקו העוני, וכל ילד גרמני חמישי הוא עני, כאשר המצב בפועל הוא כנראה קשה יותר (שכן הסטטיסטיקה אינה כוללת תושבים, פליטים ומהגרי עבודה). ביותר ויותר מדינות מחוץ גובים היום שכר לימוד באוניברסיטאות. הממשלה הפרלית, ממשלות מדינות המחוז והרשויות המקומיות מפריטות נכסים בכדי להתמודד עם החובות, אולם החובות אינם קטנים. כך, למשל, חובה של העיר ברמן עלה ב-15 השנים האחרונות מ-8 מיליארד יורו ל-13 מיליארד, אחוזי האבטלה והעוני בעיר הינם הגבוהים במערב גרמניה, אולם סך ההון הנמצא בידי בעלי ההון בברמן עלה באותן שנים מ-4 מיליארד ל-20 מיליארד יורו.

מכלול הנתונים הללו מהווים את סוד ההצלחה של הצמיחה בגרמניה. גרמניה, כמו ישראל, ניצבה על פרשת דרכים, ושתייהן בחרו בדרך של פירוק הסולידריות החברתית: הצמיחה היא צמיחתם של העשירים בלבד; הירידה באבטלה אינה מחלצת אנשים ממעגל העוני אלא יוצרת עובדים עניים; הממשלה מקצצת בהוצאותיה על רווחה, בריאות וחינוך ומפחיתה מיסים לעשירונים הגבוהים. גרמניה, כמו ישראל, בוחרת להעשיר את עשיריה ולרושש את עובדיה.

במדינה שבה שכר המינימום אינו מעוגן בחוק, ושבה השכר, בענפים מסוימים, יכול להגיע ל-2.14 יורו לשעה בלבד, המציאות החדשה אינה מובילה ליציאה ממעגל העוני אלא דווקא להיווצרותה של שכבת עובדים עניים.

מאחורי ההצלחה מסתתרים נתונים קשים נוספים. הקיטוב המעמדי בחברה הגרמנית הולך ומחריף – כל גרמני שמיני הוא מיליונר, אך גם כל גרמני שביעי נמצא מתחת לקו העוני, וכל ילד גרמני חמישי הוא עני.

גלעד נתן הוא
דוקטורנט בחוג
להיסטוריה כללית
באוניברסיטה
העברית וחבר
קיבוץ מרחם גולן